

Gerbimai konferencijos dalyviai ir svečiai,

Mums yra siūloma Stambulo konvencija. Pirmas žingsnis žengtas - valstybė Konvenciją pasirašė. Beliko žengti antrą žingsnį - ją ratifikuoti. Ir štai mes sustojome. Kodėl?

Konvencijos idėja neginčijamai patraukli: moterį, kaip fiziškai silpnesniąją lytį, reikia saugoti visomis priemonėmis, net ir tokiomis, kurios nenumatytos Konvencijoje. O dėl Konvencijos reikalingumo vis dėlto kyla abejonių.

Kad apsispręstume, ko ir kaip sieksime, pirmiausiai turime nustatyti esmines smurtavimo visuomenėje priežastis, apmąstyti, koks moters vaidmuo mūsų tautos tradicijose ir kultūroje, susitarti dėl smurto teisinio apibrėžimo ir atlikti nacionalinių teisės aktų inventorizaciją, t.y. išsiaiškinti, kokius teisinius instrumentus smurtui stabdyti turime, o kokių dar trūksta.

Taigi pirmiausia: apie švietimo sistemą, nacionalines tradicijas ir moters vaidmenį visuomenėje

Galime drąsiai teigti, kad nacionalinėje kultūroje vyrauja moters – motinos, draugės, žmonos, mokytojos, švietėjos aukštinimas ir garbinimas. Moters aukštinimo paradigma įvirtina ikimokyklinio auklėjimo įstaigų, mokyklų programose, vadovėliuose ir studentų praktiniuose darbuose, t. y. visoje švietimo sistemoje. Jokių smurtą prieš moteris skatinančių ar jį pateisinančių nuostatų lietuvių kultūroje ir tautos tradicijose nėra. Kas kita, jei kalbame apie populiariąją ir reklamos kultūrą, kuri neretai paverčia moterį seksualizuotu objektu, nevengia patyčių ir netiesioginės smurto propagandos. Ši kultūra nėra išaugusi iš mūsų nacionalinių tradicijų. Tai liberaliosios hedonistinės kultūros apraiška, susijusios su ypač verslo puoselejama vartojimo kultu.

Dėl smurto apibrėžimo

Kalbėdami apie smurto užkardymo priemones, visų pirma turėtume sutarti ir dėl smurto sąvokos apibrėžimo, t.y. nedviprasmiškai apibrėžti smurto prieš moteris ir smurto šeimoje sampratą.

Paminėsiu neseną patirtį: praėjusios kadencijos Seime vyko batalijos dėl Vaiko teisių pagrindų įstatymo projekto, kuriame be kitų, buvo siūlomi švelniai tariant keistoki smurto prieš vaiką apibrėžimai. Pvz., siūlyta smurtu laikyti kito asmens nuolatinį **nepakankamą** pagrindinių **vaiko dvasinių poreikių** tenkinimą, **keliantį grėsmę vaiko pažintinei raidai**, arba siūlyta smurtu laikyti vaiko dvasinių poreikių netenkinimą, **galintį sukelti pavojų vaiko orumui**.

Vertinant tokius siūlymus, tenka priminti, kad mūsų šalyje ties skurdo riba gyvena trečdalis šeimų. Vaikai jose auga mažesniame ar didesniame nepritekliuje, todėl ne visada pilnai patenkinami ir pagrindiniai jų poreikiai. Jei siūlytieji apibrėžimai būtų priimti, privalėtume teigti, kad dešimtys tūkstančių vaikų kasdien patiria smurtą, o tėvus laikytume smurtautojais. Taip lengvai išgarsėtume Europoje ir pasaulyje, kaip labiausiai prieš vaikus smurtaujanti visuomenė.

Paanalizuokime smurto atvejų statistiką:

Policijos departamento duomenimis pernai Lietuvoje užregistruota 50 tūkst. smurtavimo prieš moteris pranešimų. Tačiau tik penktadalio jų (10 tūkst.) pradėti ikiteisminiai tyrimai, nes dauguma pranešimų nepasitvirtino. Bendroje nusikalstamumo statistikoje šis smurtas sudaro apie 12-14 proc.

Pagal smurtavimą dėl lyties nukenčia apie 80 proc. moterų ir apie 15 proc. vyrų. Nužudymai, prievartavimai ir kiti sunkūs nusikaltimai sudaro apie **1,1 proc.** Dėl kūno sužalojimų naudojant

ginklus nukenčia apie 51 proc. moterų ir apie 34 proc. vyrų. Per metus gyvybės netenka 65 moterys ir 60 vyrų. Taigi pagal statistiką negalime teigti, kad smurtavimas prieš kitos lyties asmenį yra išskirtinai vyrų savybė.

Pažymėtina, kad daugiausia smurto proveržių įvyksta tarp partnerių ir sutuoktinių. Per metus dėl jų nukenčia apie 5 tūkst. moterų. Pusė iš jų gyvena kaimuose. Beje, nuo 80 iki 90 proc. šių nusikaltimų padaro neblaivūs asmenys. Kitaip tariant, dažniausia smurto prieš moteris priežastis yra alkoholizmas ir girtavimas. Lietuva pagal alkoholio suvartojimą yra tarp pirmaujančių ne tik Europoje, bet ir pasaulyje. Todėl galvodami apie moters apsaugą nuo smurto turime įvertinti nepaneigiamą ryšį tarp girtavimo ir smurto. O girtavimas bei alkoholizmas nėra teisės problema, tai **socialinė visuomenės liga**, kurią sukelia žemas pragyvenimo lygis, iš to kylanti menka savivertė, perspektyvos nebuvimas, skurdas ir socialinė atskirtis.

Kaip minėta, pusė smurtavimo prieš moteris atvejų užfiksuojami kaimo vietovėse, kuriose, beje, daugiausia ir savižudybių, nes būtent šalies provincijoje didžiausias nedarbas, socialinė atskirtis ir masiškai girtaujama.

Oponentų teiginys, kad smurtaujama ir pasiturinčiose bei materialiai apsirūpintose šeimose, nepaneigia bendros statistikos ir reiškinio ištakų.

Kaip vieną svarbiausių dabarties visuomenės problemų skurdą ir socialinę atskirtį įvardijo ir Europos žmogaus teisių asociacija (AEDH) praėjusius metus paskelbusi kovos su skurdu metais. Šiomet ji paskelbė manifestą, kuriame, be kita ko, teigiama, jog dėl nekontroliuojamos globalizacijos ir neteisingos valstybių socialinės-ekonominės politikos -, **socialinė atskirtis ES** pastaruoju metu **didžiausia po Antrojo pasaulinio karo**.

Tai, kad ignoruodami esmines smurtavimo priežastis, kartu rodome didelį susirūpinimą dėl to paties smurto, leidžia manyti, kad susirūpinimu nesąžiningai siekiame **pridengti** esmines valstybės ir visuomenės bėdas.

Žvelgiant iš teisinės pusės būtų neatsakinga atmesti teisės aktų ugdomąją reikšmę, neįvertinti visuomenės nepakantumo smurtui ugdymo svarbos

Atidesnė nacionalinių teisės aktų analizė rodo, jog dauguma jų visiškai atitinka tarptautines teisės normas - piliečių laisvė ir lygybė prieš įstatymus nepriklausomai nuo lyties ar lytinės orientacijos yra įtvirtinta visuose pagrindiniuose Lietuvos teisės aktuose. Konstitucija (29 str.) nustato, kad „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms **visi asmenys lygūs**“, „žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų **dėl jo lyties**, <...>įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu“.

Šis nediskriminavimo, laisvės ir lygybės principas įtvirtintas Konstitucijos 38 str. „kuris skelbia, kad *Sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios, kad „piliečiai turi teisę lygiomis sąlygomis stoti į Lietuvos Respublikos valstybinę tarnybą“* (33 str.) ir kt. Taigi Konstitucijoje nėra jokių asmens ar asmenų grupės diskriminavimo nuostatų, juolab dėl lyties ar seksualinės orientacijos. Šiuo požiūriu joje įtvirtintas absoliutus Stambulo konvencijos 4 straipsnio 2 dalies moterų ir vyrų lygybės principas.

Tas pat pasakytina apie Baudžiamąjį, Civilinį ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksus, kurie nustato atsakomybę už diskriminaciją. Antai Baudžiamojo kodekso 169 str. nustato bausmę už diskriminavimą dėl **lyties** ar kitos grupinės priklausomybės. 170 str. 1 dalis nustato bausmę „už tikslą

platinti, gaminti ir laikyti dalykus, kuriuose kurstoma diskriminacija **dėl lyties, seksualinės orientacijos**“, 170 str. 2 dalis nustato atsakomybę tam, kas viešai tyčiojasi, niekina, skatina neapykantą ar kursto diskriminuoti asmenį **dėl lyties ir seksualinės orientacijos**. Konkreti atsakomybė už diskriminavimą **dėl lyties ir seksualinės orientacijos** nustatyta ir BK 170¹ straipsnyje. BK 60 str.1 d.12 p. nusikalstama veika, padaryta dėl neapykantos asmenų grupei dėl **lyties, seksualinės orientacijos** yra priskiriama prie sunkinančių aplinkybių. Baudžiamojo kodekso specialioji dalis reglamentuoja nusikaltimus žmogiškumui ir karo nusikaltimus, padarytus **dėl lyties** ar kitų motyvų (100 str., 103 str.). Jo XXI skyriuje „**Nusikaltimai ir baudžiamieji nusizengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui** (13, 129, 135, 138, 147 , 150, 151¹, 152, 154, 155, 157 straipsniai) nustato sankcijas ir bausmes **už seksualinį prievartavimą, priekabiavimą, išnaudojimą ir asmens pažeminimą**. BK dėl 145, 149, 150, 151 straipsnių pataisos nustato, kad nusikalstamų veikų (dėl smurto artimoje aplinkoje) ikiteisminis tyrimas pradedamas **be nukentėjusiojo skundo** arba jo teisėto atsoto pareiškimo. To paties siekiama ir dėl 148, 152 ir 165 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų (smurto artimoje aplinkoje požymių).

Lygios piliečių teisės įtvirtintos ir Civiliniame kodekse. Jame deklaruojamos lygios **tėvo ir motinos teisės bei pareigos savo vaikams (3.156 str.)**, laisva **vyro ir moters valia** sudaroma santuoka, kuri gali būti pripažįstama negaliojanti dėl prievartos ar apgaulės(3.13 str.). Vardai **vaikams suteikiami tik tėvų susitarimu**, (3.166 str.). **Tėvas ar motina**, pas kurį gyvena vaikas, **neturi teisės kliudyti antrajam iš tėvų bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant**“ (170 str.). Lygios teises CK nustato netgi sugyventiniams - jų bendrai įgytas ir naudojamas turtas **dalijamas lygiomis dalimis** (3.234 str.).

Administracinių teisės pažeidimų kodeksas taip pat deklaruoja „**visų piliečių lygybę prieš įstatymą nepriklausomai nuo lyties<...>**“ (252 str.). Lygybę ir vienodas teises užtikrina Baudžiamojo proceso ir Civilinio proceso kodeksai bei Administracinių bylų teisenos įstatymas.

Taigi svarbiausi nacionaliniai teisės aktai užtikrina praktinį konstitucinio lyčių lygybės principo įgyvendinimą, kuris yra deklaruojamas Stambulo konvencijos preambulėje. Todėl **panaikinti moterį diskriminuojančius įstatymus**, kaip to reikalauja Konvencijos 4 str.2 dalis, nereikia, nes **tokių įstatymų nacionalinėje teisėje paprasčiausiai nėra**.

Dar daugiau, mūsų valstybėje jau veikia du kovos su diskriminacija įstatymai - **Lygių galimybių įstatymas ir Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas**. Minėti įstatymai atitinka tarptautines teisės normas. Abiem įstatymais siekiama įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas moterų ir vyrų lygias teises, draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens lyties, įtvirtinama asmenų lygybė, ir draudimas varžyti žmogaus teises, teikti jam privilegijas lyties, įsitikinimų ar kitokių skirtingumų pagrindu.

Pvz., Lygių galimybių įstatymas (7 str.) **draudžia darbdaviui pažeisti lygias galimybes** dėl asmens **lytinės orientacijos** ar įsitikinimų taikant asmeniui įsidarbinimo, priėmimo į valstybės tarnybą sąlygas, mokant darbo užmokestį, skiriant nuobaudas ir pan. Įstatymo 8 str. reglamentuoja lygias galimybes švietimo įstaigose **priimant mokyti ar studijuoti, nustatant dėstomų dalykų pasirinkimo galimybes, skiriant stipendijas ir teikiant kreditus studijoms**. Jo 9 str. reglamentuoja prekių pardavėjo ar paslaugų teikėjo veiksmus, kuriais gali būti pažeidžiamos lygios galimybės dėl lytinės orientacijos ar įsitikinimų. Garantuoja vienodas sąlygas tokioms pačioms prekėms ir paslaugoms gauti, **draudžia diskriminaciją dėl lytinės orientacijos** informuojant apie

gaminius, prekes ir paslaugas ir kt. **Skelbimuose** priimti į darbą, valstybės tarnybą arba mokytis **draudžiama nurodyti reikalavimus**, suteikiančius pirmenybę tam tikros lytinės orientacijos asmenims ir kt.

Analogiškos nuostatos įtvirtintos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme. Jis reglamentuoja **apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo**, moterų ir vyrų vienodas sąlygas priimant į profesinio mokymo įstaigas, aukštesniašias, aukštąsias mokyklas ir kvalifikacijos kėlimo kursus, skiriant stipendijas, teikiant kreditus studijoms, vertinant žinias ir kt.

Visi paminėti įstatymai užtikrina lygias moterų ir vyrų teises, remia visuomeninių organizacijų programas, padedančias įgyvendinti moterų ir vyrų lygias galimybes. Jų nuostatos identiškai atspindi Stambulo konvencijos 5 str. 8 ir 9 straipsnių reikalavimą - valstybei nedalyvauti jokiuose smurto prieš moteris veiksmuose ir skirti finansinius ir žmogiškuosius išteklius smurto prevencijai ir kt.

Prieš šešerius metus buvo priimtas **Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas**, kuris nustato smurto prevencijos priemones, pagalbos centrų veiklą, pagalbą smurtą patyrusiems asmenims, atsakomybę už smurtavimą artimoje aplinkoje, visuomenės teisinį švietimą, nevyriausybinių organizacijų prevencinės veiklos finansavimą, teisėjų, prokurorų, policijos pareigūnų, specialistų ir kitų asmenų, dirbančių smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos srityje mokymus bei kvalifikacijos kėlimo kursus, kompleksinę ir daugelį kitų dalykų.

Be to Lietuvoje veikia **Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Lygių galimybių institutas, Lygių galimybių plėtros centras** ir daugybė kitų nevyriausybinių organizacijų, kurios rūpinasi smurto prieš moteris artimoje aplinkoje prevencija.

Taigi visuomenė susiduria **ne su teisės aktų trūkumu**, o su jų **įgyvendinimo problema**. Šiuo požiūriu Konvencijos ratifikavimas vargu ar įtakotų smurto artimoje aplinkoje prevenciją.

Dabar pereikime prie Konvencijos. Pateiksiu keleto straipsnių formuluočių analizę

Visuomenė nugąstauja dėl neaiškių ir prieštaringų Konvencijos nuostatų. Pirmiausia dėl netikslaus Konvencijos vertimo į lietuvių kalbą, nes kai kurių Konvencijoje naudojamų sąvokų apskritai nėra lietuviškame tekste, nors yra Konvencijos tekste anglų ir prancūzų kalbomis. Pvz., Konvencijos 1 str. b) punkte lietuvių kalba nurodomas tikslas **skatinti realią** moterų ir vyrų lygybę, o tekste anglų kalba rašoma apie **substancinę lygybę**, kuri reiškia socialinių vaidmenų suvienodinimą ir sulyginimą.

Neaiškus ir Konvencijos 2 str. vertimas - terminas „**domestic**“ verčiamas žodžiu **šeimos**, nors iš tiesų tai namų arba artimos aplinkos sąvoka.

Daugeliui nėra aiški Konvencijos 3 str. d) nuostata. Joje nurodoma, kad smurtas prieš moteris dėl lyties – tai smurtas, kuris nukreiptas prieš moterį. Bet Konvencijos 4 straipsnio 2 dalyje valstybė įpareigojama užkirsti kelią diskriminacijai dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės. Tai iš esmės keičia Konvencijos tikslus. Aiškinamajame rašte teigiama, kad smurtas šeimoje apima **tik lytinių partnerių smurtą ir skirtingų kartų smurtą, kuris paprastai vyksta tarp tėvų ir vaikų**, bet iš Konvencijos turinio matyti, kad diskriminacija dėl lyties tapatybės netoleruotina ne tik šeimoje, bet ir mokykloje, darbe bei kitur. Tampa neaišku, kodėl Konvencija pavadinta **Smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo** konvencija? Kodėl joje nėra reglamentuotos smurtą patiriančių kitos lyties asmenų - vyrų – teisės. Atsižvelgiant į kai kurių ES šalių praktiką tai ypač aktualu kartu gyvenančioms tos pačios lyties poroms. Teisės požiūriu tai reiškia pastarųjų diskriminaciją.

Problemiškas konvencijos 3 straipsnio a) punktas, kuriame nurodoma, jog smurtas prieš moteris reiškia visus smurto veiksmus, dėl kurių moterys gali patirti psichologinę arba ekonominę žalą.

Neatsitiktinai pranešimo pradžioje paminėjau teisėkūros eksperimentus dėl smurto sampratos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme. Ir šiuo atveju privalome suvokti, jog ratifikavus Konvenciją, į jos teisinį lauką pateks daugiau kaip trečdalis šalyje nepritekliuje gyvenančių šeimų ir jose gyvenančios moterys.

Čia dera dar kartą priminti, kad trečdalis šeimų gyvena ties skurdo riba, kad 26 proc. šeimų turimi būstai nėra pakankamai šildomi, 12 proc. jų dėl pinigų stokos negali laiku sumokėti komunalinių mokesčių, apie 19 proc. net kas antrą dieną neišgali nusipirkti mėsos, o šeimų, kurios negali sumokėti neplanuotų išlaidų yra net 55 proc.

Akivaizdu, kad tokiose šeimose gyvenančios moterys kasdien patiria ekonominį ir socialinį pažeminimą, kurį vienareikšmiškai galima prilyginti ekonominiam ir psichologiniams smurtui. Tik šiuo atveju smurtautoja yra valstybė. Tad kyla klausimas, ar valstybė pagal Konvenciją taptų atsakinga už tokio pobūdžio smurtą? Akivaizdu, kad įsipareigodama naikinti smurtavimo priežastis, valstybė nuo pat pasirašymo dienos Konvenciją pažeis, nes neužtikrins smurtavimo priežasčių panaikinimo. Dar daugiau, valstybė pati „smurtaudama“ prieš savo piliečius, privalės bausti juos už smurtavimą.

Jau dabar egzistuoja milžiniškas atotrūkis tarp valstybės viešų deklaracijų ir realaus visuomenės gyvenimo. Dėl valstybės negebėjimo garantuoti piliečiams jų konstitucines teises Lietuva kas mėnesį praranda po 4 tūkstančius emigruojančių žmonių. Tokiu būdu per nepriklausomybės metus netekome trečdaliao gyventojų.

Konvencija nėra pajėgi įgalinti valstybę pašalinti gyventojų skurdą ir socialinę atskirtį. Šiuo požiūriu kai kurios Konvencijos nuostatos galbūt priimtinos ekonomiškai išsivysčiusiems šalims, bet jos absoliučiai nedera su kasdienine daugumos moterų aplinka Lietuvoje.

Dar: abejotina galimybė yra įgyvendinti 3 str. straipsnio nuostatą, reglamentuojančią galimą psichologinę žalą ar kitokias kančias. Daugelį psichologinio, emocinio ar ekonominio smurto atvejų apskritai objektyviai neįmanoma iširti, nes smurtavimo faktai neretai priklauso ne vien nuo smurtautojo elgesio, bet ir nuo aukos dvasinės savijautos. Todėl įstatymu nustačius, kad būsimoji emocinė, psichologinė sukelta kančia yra laikoma smurtavimu, neišvengiamai teks teisiškai reglamentuoti ir tokio smurtavimo veiksmų vertinimą, pasitelkiant psichologijos ir psichiatrijos mokslą. O šioje srityje Lietuva turi itin skaudžią sovietmečiu sukauptą piktnaudžiavimo psichiatrija patirtį. Mums tenka ypatingas rūpestis, kad ši „patirtis“ nebepasikartotų, ypač tais atvejais, kad asmuo gali manyti, jog kito elgesys jam kelia psichologinę kančią, kad vyro elgesys verčia moterį jaustis ekonomiškai priklausomą (ekonominis smurtas). Pastaroji smurto sąvoka sietina su mūsų visuomenėje tradiciškai įtvirtinta vyro pareiga išlaikyti šeimą, kuri suponuoja pastarojo pareigą išlaikyti moterį, o tai neretai susiję su šeimos pajamų ir išlaidų kontrole, kurią tam tikrais atvejais galima traktuoti kaip moters laisvės apribojimą.¹

Neaiški Konvencijos preambulėje yra moterų ir vyrų *lygybės de jure ir de facto* įgyvendinimo idėja. Konvencija (b p.) įvardija tikslą sukurti substancinę (lietuviškai išversta „realią“) vyro ir moters lygybę. Tačiau substancinė lygybė gali būti suprantama ir kaip vyro bei moters socialinių

¹ http://www.ku.lt/wp-content/uploads/2013/04/2005_nr_01_110-121.pdf

lyčių, socialinių vaidmenų suvienodinimas, sulyginimas, o tai iš principo prieštarauja vyro ir moters prigimties biologinei substancinei skirčiai.

Ką reiškia šis lygybės principas nepaaiškina ir Konvencijos 4 straipsnis. Numanoma, jog tai reikalavimas suvienodinti jų socialinius vaidmenis, o ne harmonizuoti vyro ir moters socialinę padėtį. Tačiau substancinė vyro ir moters lygybė, kaip jau minėta, yra tiesiog negalima, neįmanoma, nes gamtinė skirtis neįveikiama. Taigi tiksliau būtų kalbėti apie vyro ir moters socialinę lygybę, t. y. jų socialinių padėčių ir vaidmenų pusiausvyrą, kuri pasiekama diskriminacijos mažinimo instrumentais.

Konvencijos 12 str. 1 dalyje imperatyviai siūloma keisti **stereotipinius** vyrų ir moterų vaidmenis. Tačiau nėra pateikiama alternatyva. Kol nėra apibrėžtų **nestereotipinių** vyriškumo ir moteriškumo standartų, faktiškai neįmanoma nustatyti, kada **stereotipiniai standartai** atitinka socialinės lygybės reikalavimus, o kada neatitinka.

Konvencijos 12 straipsnio 5 dalyje nekorektiškai vartojamas terminas **vadinamoji „garbė“**. Asmens garbės ir orumo suvokimas remiasi jo įsitikinimais, religija, auklėjimu, savo socialinio vaidmens supratimu. Šis straipsnis neigia universalią žmogaus teisę turėti savo orumą pagal savo supratimą ir pasaulėžiūrą.

Kontraversiška ir kita šio straipsnio nuostata, kuris įpareigoja pakeisti formaliojo švietimo bei mokymo programas, įtraukti į jas **socialinės lyties, lytinės orientacijos, lyties tapatybės ar kito statuso** aspektus. Tokia užduotis teisiniu požiūriu sunkiai įgyvendinama - sunku įsivaizduoti, kaip valstybė įtrauks į mokymo programas **socialinės lyties ar kito statuso** aspektus nepažeisdama konstitucinės piliečių įsitikinimų laisvės ir **tėvų arba globėjų teisės auklėti vaikus pagal savo dorovinius ir religinius įsitikinimus** (Konst. 26 str.).

Dar problemiškesnis Konvencijos įpareigojimas valstybę **skatinti** vyrų ir moterų socialinio ir kultūrinio elgesio **pokyčius, išnaikinti tradicijas** ir praktiką, **grindžiamą stereotipiniais moterų ir vyrų vaidmenimis**. Pastarąjį įpareigojimą apskritai sunkoka vertinti smurtavimo kontekste, nes tautos papročiai ir tradicijos paprastai **siejamos su tautos tapatybe, kultūrinių, istorinių ir dvasinių vertybių puoselėjimu**.

Abejotina Konvencijos 27 str. straipsnio nuostata dėl kiekvieno asmens pareigos pranešti kompetentingoms institucijoms, jeigu jis **mano, kad bus vykdomas** bet koks fizinis, emocinis ar **psichologinis smurtas**. Mat smurtu laikomas ir seksualinis priekabiavimas - bet kokios formos nepageidaujami seksualinio pobūdžio žodiniai, nežodiniai veiksmai, orumo pažeminimas, žeminanti ar užgauli aplinka.

Taigi jei asmuo įžvelgia bent vieną iš galimų smurto apraiškos formų, jis įgyja pareigą pranešti kompetentingai institucijai apie būsimą „nusikaltimą“ (pvz., žeminanti aplinka). Toks pareigos reglamentavimas neišvengiamai pakeis nusikalstamų veikų vertinimo sistemą, išbalansuos žmonių tarpusavio santykius. Sovietmečiu žmonės dėl pažiūrų represinėms struktūroms buvo įskundžiami gana dažnai. Dėl to dešimtys tūkstančių kentėjo arba mirė Sibiro lageriuose.

Tikėtina, kad emocinio arba psichologinio smurto (juos sunkiausia nustatyti) gali padaugėti, jei valstybė ims taikyti baudžiamąsias ar kitokias teises sankcijas už bet kokią nepageidaujamą žodinį, nežodinį ar fizinį seksualinį elgesį, „kenkiantį žmogaus orumui“, ypač už „priešišką, menkinančią, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką“ (Konvencijos 40 str.).

Ratifikavus Konvenciją svarbią įtaką Lietuvos teismų praktikai turėtų 47 straipsnio nuostata, kurioje nurodoma, kad skiriant bausmę valstybės teismai privalėtų atsižvelgti į „kitoje Šalyje priimtus galutinius nuosprendžius, susijusius su nusikalstamomis veikomis, kaip nustatyta pagal šią Konvenciją“. Manytina, kad Lietuvos teismų praktika bus privaloma formuoti atsižvelgiant į teismų nuosprendžius, priimtus pvz., Belgijoje, Danijoje, Švedijoje ir kt.

Tačiau kitų valstybių teismai nėra Lietuvos teisinės sistemos dalis, tad ir jų sprendimai negali būti mūsų sistemos dalimi. Tai prieštarautų Konstitucijai, Konstitucinio teismo įstatymui, Teismų įstatymui. Netgi Europos Sąjungos teisės aktai negali prieštarauti valstybės Konstitucijai, o ES direktyvos ir reglamentai, kurie yra Lietuvos teisės sistemos dalis, į Lietuvos teisės sistemą buvo įtraukti Konstituciniu aktu ir atitinkamomis Konstitucijos pataisomis.

Svarbu ir tai, kad daugeliu atvejų Konvencija revizuoja šalies paprotinę teisę, kai teisinių papročių svarba nuolat didėja „ir ši aplinkybė siejama su besiplečiančia teisės samprata – įstatymų leidėjas vis dažniau traktuoja teisę plačiaja prasme, kai žmogus gali tikėtis teisinės gynybos ne tik valstybės nustatytoms, bet ir paprotinėms ar net moralinėms normoms“.²

Aiškinamajame rašte dėl Konvencijos taikymo (51 p.) nurodoma, kad „reikalavimą teisės aktuose įtvirtinti moterų ir vyrų lygybės principą Šalys gali įgyvendinti dviem būdais: šį principą įtvirtinti Konstitucijos pataisoje arba nustatyti kituose teisės aktuose“. Kadangi Konstitucijoje įtvirtina tik vyro ir moters lyties sąvokos (socialinės lyties nėra), tad neišvengiamai susidursime su poreikiu keisti ir papildyti šalies Konstituciją. Tačiau valstybės įsipareigojimas Konvencijos pagrindu keisti įstatymus ir Lietuvos Respublikos Konstituciją yra tiesiogiai susijęs su piliečių įsitikinimų laisvės ir atitinkamai su valstybės suvereniteto apribojimu, nes įstatymų leidėjas turės priimti sprendimą ne tik dėl teisinių, bet ir dėl vertybinių dalykų. Šiuo atveju demokratijos sąlygomis, skirtingai nei totalitarinėje valstybėje, yra privaloma atsiklausti visuomenės nuomonės, t. y. surengti visuotinį referendumą, nes „**Konstitucijai visi įstatymai turi paklusti ne tik dėl to, kad ji turi aukščiausią juridinę galią, bet ir dėl to kad ji įkūnija teisę – tautos valią, privalomą ne tik piliečiams bet ir pačiam įstatymų leidėjui.**“

Taigi, nors Konvencijos intencija gera, bet joje pakankamai daug ideologinio turinio nuostatų. Dėl to ji taisytina ir privalo būti papildyta. Lietuva galėtų inicijuoti tokias pataisas ir papildymus. Todėl siūlome Konvencijos neratifikuoti, nes jos taikymas išbalansuotų Lietuvos teisinę sistemą, suvaržytų piliečių konstitucines teises ir laisves, turėtų neigiamų socialinių pasekmių.

Čia aptartos tik kelios Konvencijos nuostatos. Išsami jos analizė yra paskelbta tinklalapyje www.lzta.lt, o esminių pastabų sąvadas yra pateiktas konferencijos dalyviams.

Ačiū už dėmesį.

Vytautas Budnikas

Lietuvos žmogaus teisių asociacija

---

² V. Mikelėnas. Vilnius: Justitia, 1999